

Byggeskikkveileder for Rennebu kommune

Del 3: Jordbrukslandskapet

GOD BYGGESKIKK

- forteller historien om stedets egenart
- gir verdighet og identitet til omgivelsene
- gir gode opplevelser av kultur og natur
- respekterer tidligere tiders spor i landskapet
- forholder seg til landskapet i tid og rom

JORDBRUKSLANDSKAPET I RENNEBU

Historisk utvikling av jordbrukslandskapet

Den første faste bosettinga i Rennebu fant sted for over 2000 år siden. Gjennom århundrer har et aktivt jordbruk lagt grunnlaget for det velstelte og vakre kulturlandskapet som vi opplever i Rennebu idag.

Driftsmåter og befolkningsstruktur har endret seg, men jordbrukslandskapet ser i store trekk ut slik det har gjort de siste århundrer. Firkanttunet med trønderlån og uthusbygninger fra 1800- og 1900-tallet har bevart sin form fram til idag. Laftebebyggelsen fra 1700- og 1800-tallet finnes også godt bevart i flere tun.

Veiene som før gikk gjennom tunet, fra gård til gård oppe i lia, pløyer seg nå korteste vei gjennom landskapet og knytter sammen byer og landsdeler. Fra å være en trivselskapende kontaktflate med trafikk i hestens gangfart, er veien nå et støyende og forurensende element med trafikk av høy hastighet. Fortsatt har veien økonomisk og sosial betydning som livsnerve i små bygdesamfunn og tettsteder.

Landbruk i endring

Det tradisjonelle familiegårdsbruket er under avvikling mange steder. Framtidens landbruk foregår i større enheter med samdrift og industriproduksjon. Store bygningsvolumer og trafikkarealer lar seg vanskelig innpasse i eksisterende bygningsmasse og tun.

Fra dalbunnen i Orkladalen. Gårdstun langs veien, langstrakte teiger ned mot elva og opp i lia.

FOTO: DAGFINN VOLD

Gårdstunet er en viktig ressurs i kulturlandskapet, funksjonelt og kulturelt. Bygningene og tunstrukturen kan leve videre i nye næringer og boligformer. Et godt bevart gårdstun formidler historie som gir nye generasjoner kunnskap om og tilhørighet til bygda.

Nye byggebehov

Press på boligmarkedet i byene og mer fritid hos befolkningen gjør bygda attraktiv som bolig- og fritidsarena. Gårdsbruk, tomme hus og ledige tomter er etterspurt i både lokale og internasjonale markeder. Estetiske og kulturelle kvaliteter i landskap og bebyggelse er viktige verdier i denne sammenheng.

Utvikling av et mangfoldig, lokalt næringsliv og satsning på attraktive bomiljøer, gir muligheter for ny bosetting i Rennebu.

Turisme har lang tradisjon i Orkladalen, og har et stort potensiale i framtidens Rennebu. Nye arbeidsplasser og nye bygningsbehov gjør gjenbruk av bebyggelse såvel som etablering av nye bygningsmiljøer aktuelt. En bebyggelse av god arkitektur og velutviklet håndverkstradisjon kan profilere Rennebu som en livskraftig og framtidig rett landbrukskommune.

Kulturverdier

Miljømessige verdier

Bruksverdier

FOTO: DAGFINN VOLD

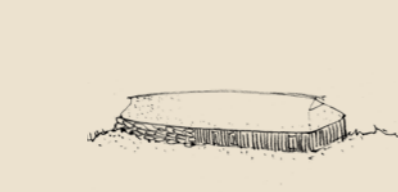
Naturverdier

FIRKANTTUNET. UTVIKLING AV TUNFORM

Trøndertunet i landskapet

Gårdstunet er mer enn en funksjonell driftsenhet i jordbrukslandskapet. Gårdstunet manifesterer menneskets kultivering og bruk av naturen. Trøndertunet har en framtrødende og godt synlig plassering i landskapet. Med bygninger og vegetasjon i monumental form uttrykkes familiens økonomiske og sosiale status.

Langhuset

Vikingtidens langhus var en stolpekonstruksjon som huset mennesker og dyr under samme tak. Stolpekonstruksjonen har mye av sitt konstruktive grunnlag fra vikingtidens båtbygger-teknikk, utviklet videre i stavkirkene og i grindbygde uthus. Veggene bestod av stein eller tre. Hustypen var brukt i hele landet, fra bronsealder helt fram til middelalderen. Ved Slephaug har arkeologer funnet spor etter langhus.

Klyngetunet

Lafteteknikken ble kjent etter kontakt østover, der tømmerhuset var den dominerende bygningstypen. Lengden på lafestokken bestemte dimensjonene på bygningsenhetene. Gårdstunet bestod av små enkle bygninger med en funksjon i hvert hus. Befolkningsøkningen på 1800-tallet førte til oppstyking av teiger og utbygging av gårdstun med flere driftsenheter i et felles tun, klyngetunet.

Firkanttunet

Ved jordbruksutskiftningen på begynnelsen av 1900-tallet ble jorda samlet og utparsellert i drivverdige enheter. Bygninger ble flyttet og nye tun etablert. Firkanttunet som familiebruk slik vi kjenner det de siste hundre år består av store bygninger med flere funksjoner. Den 2-3 etg. høye kombinasjonslåven med fjøsrom nede og låve over, representerer framtidstro hos den norske bonden i etterkrigstida.

Moderne tun

I vår tid har krav til adkomst for maskiner og traktorer ført til større avstand mellom bygningene. Silobygninger gjør låven overflødig og fjøs bygges i en lav etasje. Siloen utgjør nye formelementer i tunet. Nye driftsbygninger plasseres utenfor det gamle tunet og utgjør et nytt driftstun. Nye kårboliger flyttes også ofte ut av tunet og etableres som en frittliggende bolig-enhet.

Nye driftsformer

Rundballer erstatter både låve og silo, og skaper nye elementer i kulturlandskapet. Nye funksjoner og moderne driftsformer som f.eks. samdriftsfjøs og kyllingproduksjon trenger ikke nødvendigvis tilhørighet til det gamle tunet, hverken bygningsmessig eller driftsmessig. Disse bygningene lokaliseres ofte med avstand til tunbebyggelsen og danner nye enheter i landskapet.

BYGNINGENE I TUNET

Klyngetun bestående av flere firkanttun.

Bebyggelsen i tunet gjenspeiler utviklingen i landbruket fra sjøhushold og allsidig drift med få dyr, til spesialisert drift i stor skala. Tekniske forutsetninger og varierende stiler har påvirket utforming av bebyggelsen. Fra 1970-tallet er mange bygninger produsert industrielt med prefabrierte elementer.

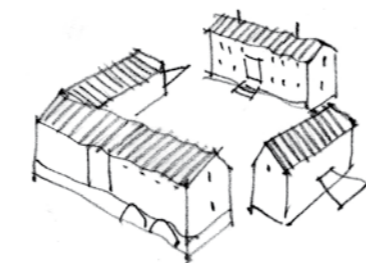
Moderne tun kan planlegges og utføres som praktiske driftsenheter med god komposisjon, volumoppbygging og estetiske kvaliteter. Gode og tiltalende bygningsmiljøer er en investering i framtidens landbruk.

Trøndertunet kjennetegnes av regulære volumer rundt et tun definert av to vegger,

tre vegger,

eller 4 vegger.

Renessansetunet

Firkanttunet har sine forbilder i renessansens stramme linjer og regulære oppbygging. Bygningene i tunet har likhet i form, proporsjoner og materialbruk. Rene flater definerer bygningsvolumer med nøkterne detaljer, små takutstikk og vindusflater plassert ute i vegglivet.

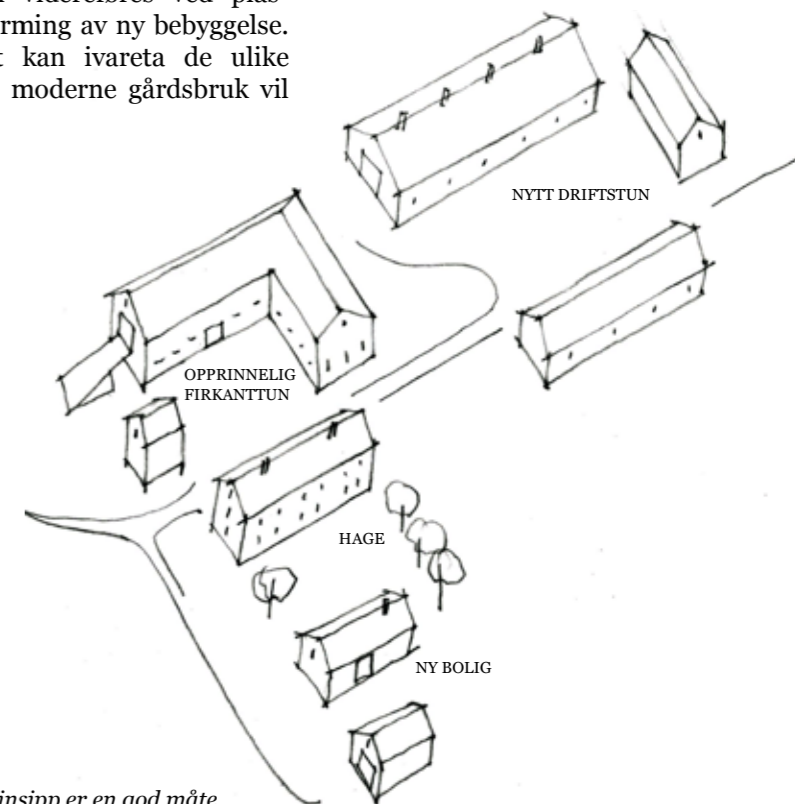

Bygningene har inngangene vendt mot tunet. Dette forsterker betydningen av tunet som rom.

Belistning og dekor er enkel, men inngangsdøra markerer seg med smyg i fasadelivet (innadslående dør), overlys og dekor på overstykket, listverk og dørspeil. Detaljering uttrykte samtiden gjennom ulike stiler: Barokk, rokokko og empire på 16- og 1700-tallet til sveitserstil og nyklassisme på 18-1900-tallet.

Nye funksjoner i tunet

Firkanttunets prinsipp for romlig organisering kan videreføres ved plassering og utforming av ny bebyggelse. Tunprinsippet kan ivareta de ulike behov som et moderne gårdsbruk vil ha i framtida.

Klyngetunets prinsipp er en god måte å utvide et tradisjonelt firkanttun på.

TRØNDERLÅNA - OPPRINNELSE OG UTVIKLING

Utvikling fra 3-roms stue til lån.

“Låna” er våningshuset i trøndertunet. Hustypen har dominert fra 1700-tallet fram til idag.

Den lille 3-roms årestua med gang, kjøkken og oppholdsrom (jmf. Jutulstuggu på Stamnan i Rennebu) er opphavet til trønderlåna. 3-roms-stua ble påbygd i hver ende. Skorsteinen erstattet åren i taket, og gjorde det mulig å bygge på en 2. etasje med soverom. Ved å sette flere enheter i rekke, til en “lån”, kunne bygningen huse flere familier, slektninger og tjenestefolk under samme tak.

Trønderlåna har en karakteristisk smal, høyreist og langstrakt form. Tradisjonelt er detaljeringen knapp. Sveitserstilen, som ble populær fra midten av 1800-tallet, satte sitt preg på trønderlåna med store tak og rik detaljering, påbygde verandaer og overbygg over inngangen.

Trønderlåna har adoptert ulike stilidealer gjennom tidene, slik den også har tålt endringer i boform og livsstil. Innvendig har låna fine romlige kvaliteter med gjennomlyste rom i en klar og stram oppdeling.

Prinsipper ved om- og påbygging:

- Opprettholde hovedvolumet som en form.
- Unngå store tilbygg på hovedfasaden og påhengte elementer (verandaer m.m).
- Moderne teknikk (våtrom, kjøkken) kan lettere innpasses i et nytt påbygg i bygningens lengderetning.
- Materialbruk, detaljering, overflatebehandling og fargesetting bør forholde seg til bygningens historie og de aktuelle tidsepokene som preger den.

Til venstre:

Prinsipper for tilbygg

1. Det er viktig med nennsom dimensjonering og et presist uttrykk på detaljering og utførelse.
2. Ofte ble hoveddøra skjernet med en lett overdekket inngangstram i sveitserstilens epoke (sent 1800-tall).
3. Trønderlåna utvides naturlig i lengderetning, som forlengelse av hovedformen.

Over:

Den gamle trønderlåna med ubehandla tømmervegger, torvtak og fin belistning rundt vinduer og dører står som den har gjort i flere århundrer.

Hoveddøra er et staselig motiv på fasaden: En inngangsportal som ønsker velkommen inn! (Obs! Her er den tradisjonelle innadslående døra skiftet til en ny utadslående. Inngangsportalen får et annet uttrykk når relieffet i dørsmyget forsvinner.)

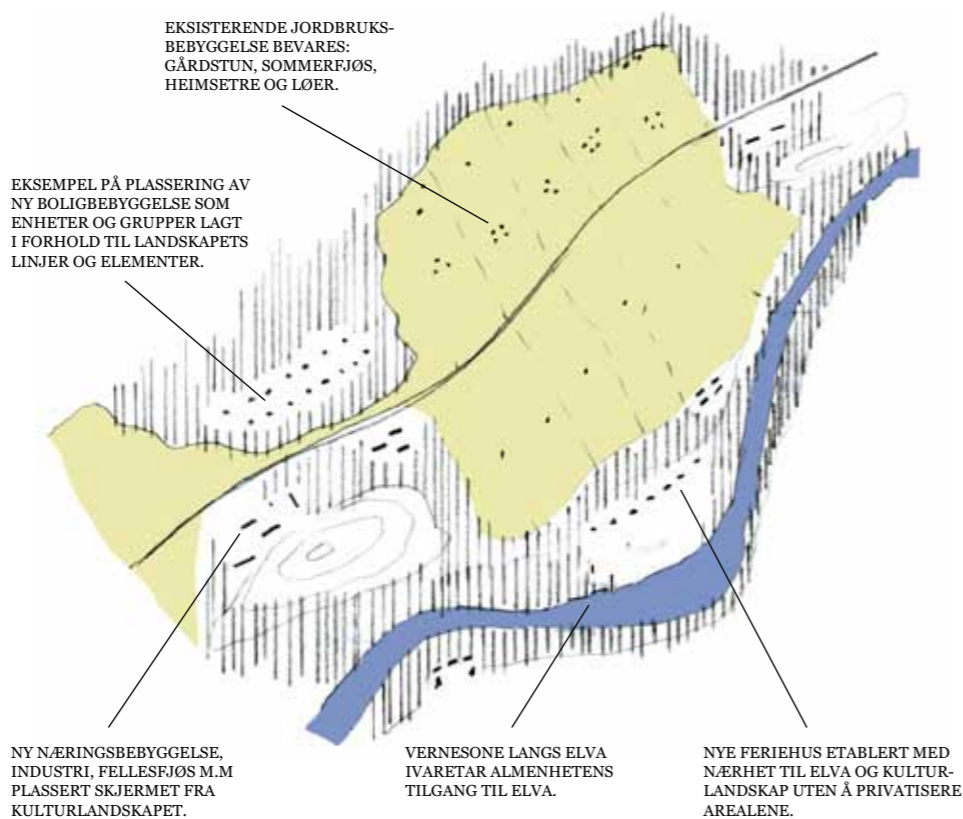

NY BEBYGGELSE I JORDBRUKSLANDSKAPET

Plassering av gårdstun og bebyggelse var tidligere bestemt av optimal drift av jorda, klima og eiendomsgrenser. Eksponering og status hadde også betydning for plassering, utforming og uttrykk på bebyggelsen. I senere tid har kravet til rasjonell infrastruktur, adkomst og byggeprosess fått større betydning for plassering og utforming av veier, tun og bygninger.

Byggeoppgaver i jordbrukslandskapet har vært knyttet til jordbruk, skogbruk og veibygging. I framtiden vil flere næringer og interessegrupper være representert i kulturlandskapet. Dette stiller krav til dialog og samarbeid mellom ulike interesser i planarbeidet.

Bebyggelsen var tidligere oppført for langsiktige behov. Dagens aktiviteter kan skifte raskt og bygningene må tilpasse seg nye funksjoner, endres, flyttes eller rives. Vi trenger eksempler på ny bebyggelse som kan tilfredsstille nye krav, inneha estetiske og arkitektoniske kvaliteter og tilpasse seg sted og omgivelser på gode måter.

Å opprettholde et lesbart kulturlandskap av ny og gammel bebyggelse er viktig. Eksisterende jordbruksbebyggelse og kulturlandskap bevares. Nye funksjoner som boligfelt, fritidsbebyggelse, næring/industri legges som egne elementer og grupperinger i landskapet.

Inspirert av solbrente tømmerbygninger ligger den moderne boligbebyggelsens tunformasjoner høyt og fritt oppe i lia. Fra Skårsetlia, Lillehammer.

Dimensjoner, material- og fargebruk gjør at den nye bebyggelsen føyer seg fint inn i gammelt tun. Fra Innset.

Prinsipper for utforming og plassering av ny bebyggelse:

- Samspill med omgivelsene.
- Forholde seg til bebyggelsesstruktur, linjer og elementer i landskapet.
- Ta hensyn til fjern- og nærvirkning.
- Forholde seg til kulturminner, eksisterende bebyggelse og arealbruk.
- Tilpasse seg terreng og vegetasjon.
- God form, farge- og materialbruk.
- Opprettholde et "lesbart" kulturlandskap.
- God arkitektur!

I 2006 ble det avholdt en arkitektkonkurranse om moderne boløsninger på landsbygda, i regi av Blilyst, deltakerkommunene og Husbanken. Vinnerprosjektet til Lerche arkitekter as utforsker trøndertunets muligheter for moderne boformer i kombinasjon med næring og fritidsfunksjoner, planlagt i et boligområde i Trondskogen i Rennebu. Prosjektet ble bearbejdet videre i 2010 og det er knyttet store forventinger til realisering av prosjektet.

BYGNINGSMASSE SOM RESSURS

Bygninger og den sammenhengen de står i, formidler historien direkte. Den eksisterende bebyggelsen representerer bruksmessige kvaliteter, håndverks-tradisjoner og estetiske kvaliteter.

Det å oppleve byggeskikk gjennom et levende bygningsmiljø, gir oss forståelse for historien, et bredere perspektiv på egen samtid og engasjement for framtidens byggeskikk.

Bevaring

Første ledd i en bevarings- og gjenbruksprosess er å innhente informasjon og fakta om bygningen. Endringer og utvikling fram til dags dato dokumenteres. Historien skal følge bygningen som en bruksanvisning. Dersom valg blir begrunnet og dokumentert i en rehabiliterings-/gjenbruksprosess, har man et bedre grunnlag for riktige avgjørelser også senere. Et hoved-

prinsipp for bevaring er minst mulig utskifting av orginalt og autentisk materiale. Historien skal være lesbar: Det nye er nytt og det orginale er orginalt.

Bruk av hus er en god måte å bevare hus på. Mange hus blir restaurert "ihjel" og blir bedre bevart ved en lettere eller temporær bruk, som ikke krever endringer eller større inngrep i den orginale bygningen.

FORM, DIMENSJONER, SKALA OG UTTRYKK

Den lille skalaen som er grodd ut av naturens materialer og bearbejdet med menneskets hånd, er naturlig tilpasset sted og landskap.

Den store skala hører til landskapet med større linjer og sammenhenger, og stiller større krav til bevissthet om utforming og tilpassing til sted og landskap.

Dekormaling i hovedstua på Jorlia.

Jorlia, interior fra frøhuset.

Byggeskikkveilder for Rennebu kommune består av 4 deler:

1. LOKAL BYGGESKIKK
2. FRITIDSBEBYGGELSE
3. BEBYGGELSE I JORBRUKSLANDSKAPET
4. TETTSTEDSBEBYGGELSE

Veilederne skal være til hjelp og inspirasjon for de som planlegger, bygger nytt eller tar vare på bygninger og landskap i kommunen. Kommunestyret har vedtatt at byggeskikkveileder for Rennebu kommune er retningsgivende ved byggesaksbehandling og stedsutvikling i kommunen.

PBL § 29-1. Utforming av tiltak:

Ethvert tiltak etter kapittel 20 skal prosjekteres og utføres slik at det får en god arkitektonisk utforming i samsvar med sin funksjon etter reglene gitt i eller i medhold av denne lov.

PBL § 29.2 Visuelle kvaliteter:

Ethvert tiltak etter kapittel 20 skal prosjekteres og utføres slik at det etter kommunens skjønn innehar gode visuelle kvaliteter både i seg selv og i forhold til dets funksjon og dets bygde og naturlige omgivelser og plassering.